

(כגון בנרצח). אבל בנידון שלנו שלא הוא גרם ולא על ידו הצורך נתעורר, שמא אין לנו זכות לפגוע בו. ומי"מ מהגמ' בב"ב אפשר ללמוד שויתורו הוא מועיל, שאלי"כ מה בכך שהוא גרם ההפסד, אם הוא בזיון של כל הקרובים או של כל בני האדם, איך יכול הוא לותר על בזיונם. אלא מוכח מזה שהניווול הוא רק בזיון שלו, והוא יכול למחול על בזיונו.

ומעתה יוצא שאם האדם עצמו בחייו ויתר על ניוולו והסכים שינתחוהו לשם לימוד וכנ"ל ויתורו מועיל. אלא שאין זה מועיל רק מצד דין הניווול וכנ"ל, משא"כ לדין הקבורה דביום ההוא, וכן לענין הל"ת של בל תלין, שכפי שנתברר לדעת הרמב"ם הוא חיוב דאורייתא **מגזה"כ** ואין בידו לותר על זה. אכן לגבי **חלקים** ממנו כשראשו ורובו באים לקבורה, לפי"מ שנראה לענ"ד להכריע כהמלי"מ, ושאין עליו חולק בזה, שאין בזה לא מ"ע ולא ל"ת י"ל שאפשר, לאחר שויתר בעצמו על ניוולו וכנ"ל. וגם במקרה זה יש צורך שיבא לקבורה אחרי זמן קבוע, כדין כל איה"נ שדינם בקבורה. והנלע"ד כתבתי.

סימן לה : בענין העברת הקבר

נשאלתי (ממשרד הרבנות של קהלת מילנו איטליה) בדבר פינוי קבר אשה שנקברה לפני כשנה בקבר משפחתה. ועכשו נתברר שאין שם מקום לבעלה לאחר אריכות ימיו. וברצונו לקנות חלקת קבר במקום אחר ולהעביר לשם את הנפטרת, בכדי שישכון לידה בבא עתו. והשאלה היא אם מותר להעבירה.

וזו תשובתי בע"ה :

ביו"ד (סי' שס"ג א) : אין מפנים המת והעצמות וכו' ובתוך שלו אפי' ממכובד לבזוי. ובש"ך שם : כלומר לפנותו אצל אבותיו מפני שזהו כבודו. ו"אבותיו" האמור בענין הוא לאו דוקא, שכמו כן לקבורת בני משפחתו, כלשון באר הגולה והט"ז שם, וכמו שדייק בדברים ממקורם החת"ס (סי' של"א). ונראה הא דנקט הש"ך לשון "אבותיו" והוא מהטור, דבעי לאשמועין שמותר להעביר גם ממקום קברות בני משפחתו למקום קברות אבותיו, שהקרוב קרוב ניח"ל טפי.

בנידון דשאלתנו יש לברר מהי דרגת קרבת הבעל במובן "משפחה" האמורה בענין, והאם יש להעדיף קרבתו אל אשתו לקרבת האשה לשאר בני המשפחה : (בשאלה לא נתבאר אם גם אבותיה טמונים שם או שרק שאר בני משפחה).

והנה בסי' שס"ו ס"ב : "אביה אומר תקבר אצלי ובעלה אומר תקבר אצלי, תקבר אצל בעלה. ויש גורסים - אצל אביה". ולא הכריע המחבר בין הגירסאות. וא"כ לכאורה כאן כיון שכבר נעשה מעשה ונקברה בקבר משפחתה (בפרט אם היה שם גם קברות הוריה) נראה פשוט שאין לעשות מעשה להעבירה משם. אכן בערוה"ש ראיתי שכי' להכריע כגירסת הטור שתקבר אצל **בעלה**. אלא שראיתו אינה מוכרחת לענ"ד. דהוכיח זאת ממשי"נ לאח"ז שם שאם אביה אומר לא תקבר אצלי ובעלה אומר לא תקבר אצלי, קוברין אותה אצל בעלה בעל כרחו מפני שהוא חייב בקבורתה, שמזה דייק שמקומה אצל הבעל. אולם אין זו ראיה כלל, שאמנם חכמים הטילו על הבעל חובת קבורתה, והוא בכלל זה גם לתת לה אחוזת קרקע לקבורה, וזה אינו על אביה אלא עליו, ע"כ רשאי האב לומר שאינו רוצה שתקבר אצלו. אכן אם המצב הוא הפוך, דאנו דנים מצד הניחותא של הנפטר, בזה י"ל דבאמת לעולם ניח"ל טפי להמצא ליד אבותיה, וע"כ אם אביה מסכים, אין הבעל יכול לעכב.

ברם עדיין יש לדון בדבר, דהנה בהמשך הלכה זו שהאב והבעל מתנצחין ביניהם, איתא עוד : ואם יש לה בנים ואומרת אצל בני, קוברין אותה אצל בניה. ובפרישה שם הביא גירסא אחרת שלא נאמר שם שהיא אומרת קברוני אצל בני, ורצה לקיים גירסא זו "דאם בהיא אומרת מיירי הו"ל להקדים ולכתוב דאם היא אומרת לקבורה אצל אביה ולא אצל בעלה שומעין לה, ואי אין שומעין לה אין טעם לשמוע טפי אצל בנים, אלא מיירי בשאין גילוי דעת וכו", ומי"מ סיים שגירסא זו שבטור היא גם בתוה"א. ובערוה"ש שם (מבלי שהזכיר הפרישה) ג"כ עמד בזה וכו' : ואולי מפני שזהו פשיטא ששומעין לה, ע"כ. ולענ"ד כל הדיון בזמן שגילתה דעתה בפירוש לכאורה אין לו מקום, ול"צ אפילו להשמיענו כלל, דאטו נקבור אותה בע"כ במקום שאינה מרוצה, כשישנה אפשרות לקבורה במקום שנוח לה. והרי ע"כ לא מיבעי לן אלא כשאמר לא בעינא שתקברוני אם שומעין לו או לא, מצד שיש מצות התורה לקבורו, וכן במוכר קברות אבותיו מצד פגם משפחה. מה שאינו שייך בנידון. וא"כ מה שייך לדון בדבר, פשיטא שעלינו לשמוע בקולה. אלא ברור שהענין הוא כאן מצד **חובת** הקבורה שמוטל על הבעל, שהבעל טוען שאמנם יש עליו חיוב לקבורה, אולם זהו לקבורה לידו בקברות משפחתו, משא"כ בקבר בני משפחתה, (גם אם הם מסכימים לתת הקבר בלי כל תשלום ומכש"כ אם הם מבקשים ממנו שישלם) ע"ז אין עליו חיוב כלל. ובזה סובב הדיון שאביה אומר תקבר אצלי, היינו שהוא מוכן לתת המקום חנם, שרק ככה"ג יש מקום לשאלה, אם רשאי הבעל לעכב הוצאות הקבורה באמתלא זו, שלפי הגירסא שתקבר אצל אביה, הפירוש שאין הבעל יכול לעכב. וא"כ י"ל דלעולם גם הרישא מתפרשת **שגילתה דעתה** שרוצה בקברות אבותיה, אלא שלפי גירסת הטור אין הדבר בידה גם אם האב מסכים כנ"ל לתת מקום הקבורה, ורשאי הבעל לעכב ההוצאות, ואין עליו חובה לקבורה בקברות אבותיה, ואילו לפי הגירסא השניה, אין הבעל רשאי לעכב. ובזה הוא שמסיים שאילו הדיון שאומרת שרוצה ליד **בניה**, בזה ודאי

ודחיית הנוב"י שמצד והצילו העדה מסתבר שהתורה התירה הניווול אינה טענה כלל, שמכש"כ וק"ו כשיש בזה משום הצלת אדם שלא פשע בכלום, שודאי תתיר התורה לנוול האחר לשם הצלתו. אלא שיש לדון שזה שדנים הרוצח למיתה הוא מגדרי תביעה שבאדל"ח, שנגענו בזה בסימן הנ"ל, עיי"ש.

הרשות בידה ואין הבעל רשאי לעכב. (ו"בניה" האמורים בענין, נראה שהכונה שהיתה לפני כן נשואה לאחר ולו בנים הימנה, דאל"ה הר"ז ממשפחה **בעלה**, ובה הרי לפי דברינו אין מקום לדון). ומיושבת שפיר הערת הפרשה וערוה"ש.

ואם כנים אנו בזה, הרי יוצא שכל הדיון שבשו"ע הוא רק אם **גילתה** דעתה שניח"ל ליד אבותיה, דהדיון הוא רק לגבי זכות הבעל לעכב חיוב קבורתה המוטל עליו. אבל אין לנו מזה שום הוכחה לגבי שאלת הניחוחות עצמה, דאפילו לגירסא שניה אין לנו אלא **שהרשות** בידה לתבוע זאת ואין ביד הבעל לעכב. אבל לניד"ד שלא גילתה דעתה מעיקרא כלל, אדרבא הרי חזינן דסתמא דמילתא שהקבורה היא ליד הבעל וכנ"ל, שחיוב הקבורה של הבעל היינו לתת לה גם מקום קבורה ואין על אחר שום חיוב בזה. א"כ הרי מן הסתם האשה באמת נקברת בקבורה בעלה. וי"ל שגם בניד"ד יש לה ניחוחות להעבירה ליד בעלה, ודמי להא דאמרו שמוטר להעביר לקבורת אבותיה, שהוא כנ"ל מסתבר, שגם לקרוב קרוב נמי מותר להעביר. וצ"ע לכאורה.

והנה מצינו בכמה מקומות בש"ס "אשתו כגופו" (כתובות ס"ו וש"נ, וע"י ר"ן נדרים ח' ד"ה וכו' ושם ע"ב ד"ה בעל). אולם לא נזכר שם המקור בתורה הכתובה. ונראה שהוא ממה שאמרו לענין טומאת כהן: כי אם לשאר, שארו זו אשתו (יבמות כ"ב). וכן לענין ירושה - שארו זו אשתו (ב"ב ק"ט:), וברשב"ם: כדכתיב והיו לבשר אחד וכו'. וא"כ הרי זו דרגת קרבה יותר מאביו ואמו, שהרי ע"ז נאמר שם על כן **יעזוב** איש וכו'. ולכאורה זה גם לאחר מיתה, שהרי הכתובים נאמרו בטומאה ובירושא, וזהו לאחר שמתה, ומ"מ קרי לה "שאר". אכן אפ"ל שקראה על שם העבר, ומפני שהיתה "שאר" ורק עכשו מתפרדת החבילה ישנם דיני טומאה וירושא. ובאמת לענין קרובי עריות ופסולי עדות אמרו (סני' כ"ח): בעל כאשתו ואשה כבעלה, ומ"מ הוא רק כל עוד שאשתו חיה, ואילו אם מתה, כי אז אביה ואחיה נחשבים בגדר קרובים שנתרחקו (סני' שם וב"ב קב"ח). ודעת ר"י שם שאם היו לו בנים הימנה נמשכת הקרובה, אינה להלכה (סני' שם). ואעפ"י שהרשב"ם בב"ב הנ"ל הביא כדעת ר"י, כבר נתבאר יפה ברש"י שם עפ"י התוס' בערכין י"ח ד"ה עד עיי"ש. אכן שם בסנהדרין מבואר שזה נלמד ממש"נ בעריות "דודתך היא" עיי"ש. ושם בגמרא נתבאר החילוק שבין לפסול לעדות לבין ירושה ואבלות, שבירושא הדבר תלוי ב"שאר" ואילו בפסולי עדות הדבר תלוי בקרבת הדעת. ומוסבר לפ"ז למה לא הביאה שם הגמרא בראשיתה ללמוד הא דבעל כאשתו מקרא ד"שאר". וממילא אפשר לומר דעד כאן לא אמרו שם שאם מתה האשה ה"ז כקרובים שנתרחקו אי"ז אלא לגבי פסול עדות שהכל תלוי בקרבת הדעת, ואם מתה אשתו ה"ז כלפי קרוביה בהתרחקות הדעת. אמנם יש לטעון שגם ניד"ד דניחוחות להקבר ליד קרובים גם זה עיקרו תלוי מצד קרבת הדעת. אכן נראין הדברים שהחילוק שנאמר לענין פסולי קרובים, בין שהאשה חיה או מתה, זה שייך רק לגבי **אחרים** שממשפחתה שנתקברו אליו על ידה ולכשמתה שוב הם מתרחקים ביניהם. משא"כ במה שנוגע **לבעל** עם אשתו, בזה אין לנו ראיה שהמיתה תגרום התרחקות, כיון שכבר היו לאחדים. וכן נראה מדיני אבילות המוטלים עליהם, וכן יש בהם גם דיני אבילות, של ליקוט עצמות אף שהוא לאחר זמן מרובה, משמע שקרבתם אינה בטלה גם לאחר מיתה.

שו"ר שהדבר תלוי במחלוקת של שני דבורי התוס' בביאור הגמרא יבמות נ"ה: דאמר התם בגמרא: אלא פרט למשמש מתה, דסד"א הואיל ולאחר מיתה נמי איקרי שארו, ליחייב עלה בא"א, קמ"ל.

וכתבו שם התוס' (ד"ה לאחר): והא דפשיטא לן דאין הבעל יורש את אשתו כשהוא בקבר וכו' היינו מהך דרשא דהכא דאשמעינן דלאחר מיתה לא איקרי שארו, ע"כ. ויוצא, שלדעת התוס' הללו למדים ממשמש מתה בעריות, דלא איקרי שארו לאחר מיתה. ולפ"ז הא דלענין ירושה וטומאה איקרי שארו וכלשון הגמרא בס"ד, היינו רק לפ"מ דס"ד, משא"כ למסקנא צ"ל דהתם הוי רק על שם העבר וכנ"ל. אכן כבר העיר ברש"י דבתוס' ב"ב קי"ד: (ד"ה מה) הביאו פירוש הריב"ם, מאי דפשיטא ליה דבעל אינו יורש את אשתו כשהוא בקבר משום דשאריות פקע לה ע"י מיתה, **והקשו** עליו מגמרא דיבמות דלאחר מיתה נמי איקרי שארו. הרי דס"ל שגם למסקנא לא חזר בו ממה דפשיטא ליה מעיקרא, דגם לאחר מיתה איקרי שארו. ועל התוס' יבמות האריך הרש"י שם לתמוה דהרי בסנהדרין ילפינן מינה לכל עריות שמשמש מתה פטור והוא משום דל"ל הנאה ולא מצד דלא איקרי שאר כלל. ודברי התוס' דיבמות הנ"ל תמוהים מאד, וברור כדפשיטא להו לתוס' ב"ב הנ"ל (ועיי' רש"י מכות ה: ד"ה ועדיין אחיו קיים). ואין לדחות דמ"מ דעת הריב"ם הרי היא שהשאריות פקעה במיתה, וא"כ מידי ספק לא יצא, דגם הריב"ם מודה בניד"ד. ועי' במהרש"א ב"ב שם שכי' לדקדק לפי הריב"ם דס"ל דפקעה שאריות במיתה הבעל דא"כ למ"ל למילף מפנחס דאין הבעל יורש **כשהיא** בקבר. ותירץ: דאפשר דפשיטא טפי דליפקע שאריות על ידי מיתה הבעל. מיהו שפיר קשי"ל מההיא דפי' הבע"י דע"כ לאו בפקע שאריות תליא מילתא, דהא כשהיא מתה לא פקעה שאריות כדאייתא בפי' הבע"י ואפ"ה אמרינן דאין הבעל יורש כשהיא בקבר, ע"כ. ולפ"ז כל השו"ט של התוס' ומחלקותם עם הריב"ם היא רק בנוגע אם מת הבעל, דלריב"ם פקעה השאריות בכה"ג, והתוס' הוכיחו דע"כ הא דאינו יורש לאו בפקיעת השאריות תליא, דהרי במתה היא ודאי לא פקעה השאריות ואפ"ה אינו יורשה. (ומהא דפנחס לא מצו להוכיח לה דאפ"ל דמהא דפנחס **ילפינן** דהשאריות פקעה גם במיתה האשה). ולפי המהרש"א אין בקושיה התוס' כדי סתירה מוחלטת להריב"ם, די"ל דהריב"ם דבא לבאר הא דהוי פשיטא לגמרא דאין הבעל יורש את אשתו כשהוא בקבר, רק בכה"ג ס"ל דיש ביטול השאריות. משא"כ במתה **היא**, גם הריב"ם מודה שאין השאריות בטלה, ומגוה"כ הוא שלמדנו שאעפ"י אינו יורשה. (וצ"ע באמת לפ"ז מהי קושיה התוס' על הריב"ם). וסברת החילוק של המהרש"א נראה דכיון דהאשה אסורה להנשא לאחר כשיש לה בעל, ואילו כשמתה, היא מותרת, מזה מוכח ע"כ שע"י מיתתו בטל השאריות. משא"כ הוא שממילא מותר לקחת לו עוד נשים אין לנו שום הוכחה שבמיתה פקע קשר האישות והשאריות.

[ובדברים האמורים במה שחידש המהרש"א לריב"ם דבמיתה הבעל פקעה השאריות ולא במיתה היא, נזכר לבאר מה שהביא בהגהות יד שאול לסי' שס"ו מס' הנצחון להרב מוה"ר ליפמן ז"ל שבאשה שהיו לה שני בעלים ומתה בחיי בעלה השני, שדן שם היכן יקברוה, שבסי' הנ"ל כתב שלעתידי כשיעמדו לתחיה הבעל האחרון הוא ישאר אצלה דהראשון הוי כגירושין. ובסי' אבן יעקב להגרא"י ולדינברג שליט"א העיר שבסי' מעבר יבוק, מבואר מהזוהר

דנוקבא דאתנסבת לתרין, בההוא עלמא אהדרת לקדמא וכו'. אכן לפי הנ"ל יש מקום לומר שאין כאן סתירה שדברי ס' הנצחון הם בגונא דהיד שאול שמתה האשה בחיי בעלה השני, דאז אין השארות נפסקת, וע"כ תהיה באמת בעולם התחיה עם השני, כי השארות אתו לא נפסקה במיתתה. משא"כ הא דהמעבר יבוק מיירי כששניהם מתו בחייה, דכשם שנפסקה השארות דראשון כן נפסקה השארות דהשני במותו, ואז אזלין בתר הסברא שמביא שם, מצד דאין האשה כורתת ברית אלא למי שעושה אותה כלי, ע"כ חוזרת לבעלה הראשון. ויהי לפ"ז מהזוהר אסמכתא לשיטת הריב"ם וחילוקו.

ובזה נסתלק גם מה שהעיר בס' הנ"ל במה שלמד היד שאול מדברי החת"ס שאין אשה שנשאת לבעל שני נוהגת אבלות בליקוט עצמות דבעלה הראשון לנידון שלו, שאשה שהיה לה בעל שני ומתה אינה נקברת עם בעלה הראשון דנשואין השניים מפקיעין קורבת הראשון. וכי בס' הנ"ל שיש לחלק מהא דהחת"ס דמיירי כל עוד היא בזיקת בעלה השני, משא"כ כשמתה הופקעה גם זיקתה לבעלה השני, אפ"ל דגם החת"ס יודה שחוזרת אל בעלה הראשון שעשהא כלי וכמבואר מהזוהר הנ"ל. אכן לפי הנ"ל הרי כיון דהיא מתה בחיי בעלה השני לא פקעה השארות שלו ממנה, משא"כ הראשון שמת בחייה בזה י"ל באמת הפקעת השארות כסברת הריב"ם. אכן אין זה אלא לפי הריב"ם, ואילו התוס' דוחים הריב"ם. אך באמת כל קושיתו בטעות, ואדרבא כל דברי החת"ס אליבא דסברת התוס' אזלי, דבמיתה לחוד - הן מיתת הבעל והן מיתת האשה אין השארות נפקעת, וכל עיקר דברי החת"ס הרי שפתיו ברור מללו דמיתלי תלי לה בהא **דנשאת** לשני, דאף דהמיתה של בעל ראשון אינה מפקעת השארות (וגם לריב"ם מוכרח לומר שזיקה מסוימת נשארת ע"כ מדנוהגת דיני אבלות במיתתו ובליקוט עצמות). מ"מ כשנשאת לאחר ודאי השארות נפקעת לגמרי, כי לא יתכן שארות דאשה לשנים, דאשה לבי תרי לא חזיא. וכל דברי החת"ס על הפקעת הקורבה דראשון הם הרי לא מצד מיתתו גרידא, דאז הרי אדרבא יש עליה דיני אבלות, ואילו עכשו שנשאת לאחר הרי מחדש דשוב אין עליה שום זיקה וקשר לראשון גם לענין אבלות. וא"כ לגבי בעל שני שמתה בעוד זיקתה עליו, הרי עדיין השארות נמשכת אליבא דכו"ע וכנ"ל מהסוגיא דיבמות. ושפיר למד היד שאול דאין מקום לקבורה ליד בעלה הראשון ששארותו נפקעה ע"י נשואיה לשני ושארות השני לא פקעה.]

ולפי המהרש"א הרי יוצא שגם הריב"ם לא אמר דבריו שבמיתה נפקעת השארות אלא במיתת הבעל, אבל במיתת האשה לכו"ע השארות לא פקעה, וכסוגית הגמרא יבמות הנ"ל. ודברי התוס' יבמות צ"ע וכנ"ל מהרש"ש. (ואולי נפל בהם איזה ט"ס, וכונתם לחלק לפי שיטת הריב"ם בין הא דביבמות **שאין** השארות נפקעת, להא דמת הבעל, שהשארות נפקעת לשיטת הריב"ם). א"כ להלכה ברור שיש לנקוט דהשארות לא פקעה עכ"פ בשמתה היא לפניו, דבזה גם הריב"ם מודה וכנ"ל. (וזה הרי פשוט שמיתת הבעל **שלאחר מיתתה** ודאי לא תפקיע השארות) (גם לריב"ם) דע"כ ל"ש לומר שבמותו פקעה השארות אלא כשמת בפניה שמיתתו מתירתה להנשא וכנ"ל. משא"כ כשמתה בפניו שוב אין מיתתו מתרת ונשארת השארות כפי שהיתה, וכנ"ל מס' הנצחון באשה שהיו לה שני בעלים ומתה בחיי בעלה השני שבעולם התחיה תהיה עם השני דשארותו לא נפסקה כיון שהיא מתה לפניו וכנ"ל). וכיון שכן הרי מסתבר דניח"ל לאשה להקבר ליד בעלה ככה"ג שמתה בחייו והיא בגדר "שארור" לעולם, וזה עדיף אפילו מאבותיה וכנ"ל ומכש"כ משאר משפחתה. וא"כ ה"ז בכלל מקבר שאינו שלו לקבר שלה שמותרת ההעברה.

וע"ע רש"י עה"ת (בר' מ"ח, ז'): ולא תאמר שעכבו עלי הגשמים מלהוליכה לקברה **בחברון** וכו' נראה מזה שהיה ראוי ויאות להביאה לשם וזהו מפני שהיה המקום מיועד גם בשבילו. ויותר מתבאר הדבר בהעמ"ד להנצי"ב זצ"ל על הפסוק ושם קברתי את לאה (בר' מ"ט ל"א) שיש נחת רוח שתהא האשה עם בעלה, כדרך שהיו יחד ושמשותו בחייו. ומסתבר שכשם שיש לו נח"ר מזה, כן יש גם לאשה ניחותא מזה. והרי ההיתר להעברת הנפטר תלוי בנח"ר ידידה כמבואר בהלכות אלו שמשו"כ מקבל ע"ע הבזיון ופחד אימת הדין הקשור בהעברתו. וכיון שכן י"ל שההעברה בניד"ד תהא מותרת, דודאי איכא ניחותא לדידה להקבר ליד בעלה, וזה הוי ניחותא יותר מאשר להיות בקברת משפחתה.

וממילא יש לצרף בנידו"ד עוד סניף להיתר, שכיון שמסתבר שאיכא ניחותא שהאשה תקבר ליד בעלה, הרי י"ל דזה הוי **כהותנה** מעיקרא בשעת קבורה ראשונה, שהיא ע"מ לחזור ולהעבירה אח"כ ליד בעלה. ואעפ"י שלא הותנה, ה"ז מפני שבטעות חשבו שיש שם מקום גם עבורו. אבל אילולא זה ודאי לא היו מסכימים להפריד ביניהם, וה"ז כדברים שבלב כל אדם דהוי כאילו הותנה בפירוש כמש"כ התוס' (קיד' מ"ט: ד"ה דברים). ובמקום שהתנו מראש הרי ההעברה מותרת בפשיטות (ס"י שס"ג הנ"ל). אכן נראה שראוי לחכות עד שיכלה הבשר ויעבירו רק העצמות (עיי"ש ס"ד וכן בנוב"י סי' פ"ט).

אולם כל הנ"ל אמור באופן של העברת האשה ליד **קבר** בעלה. משא"כ בנידון דשאלתנו שברצון הבעל לקנות חלקה ולהעבירה לשם בעודו בחיים חייתו, באופן זה לא מצינו שום היתר העברה. כי כל האמור הוא בכדי לקבור בחלקת המשפחה שבזה הנח"ר באה מיד. משא"כ בנידון זה שלעת עתה תהיה בודדה, וכמה ספיקות בדבר, ע"י נוב"י תש"י הנ"ל. בפרט לפי הנ"ל שיש להעדיף העברת עצמות על העברת הבשר, כי כל עיקר הבזיון וחרדת אימת הדין קשורה בזה, א"כ כל מה שאפשר לאחר ההעברה, מאחרים.

מסקנא דמילתא, הרשות ביד הבעל לכרות לו קבר ולאשתו על ידו, באופן שלאחר אריכות ימיו יובא שם לקבורה, יעבירו לשם גם את עצמות אשתו. אולם כיום אין לנוע בקברה בשום פנים.

(ואם בקולי ישמעון, והדבר ניתן לביצוע, הייתי מציע, שהבעל יקנה חלקת קבורה בבית העלמין בא"י בשבילו ובשביל אשתו, שבאופן זה ההעברה מותרת מיד בשופי כמבואר ביו"ד שם מחמת הערך והחשיבות שבקבורה בא"י. בפרט בזה"ז אשר עינינו ראו עד כמה רופפת ותלויה בנס מתמיד כל הישיבה בארצות הגולה, ובשואה הנוראה אשר ניתכה על יישובי ישראל באירופה לא נוקו גם בתי הקברות נוחי נפש ע"ה אשר קברותיהם חוללו ומצבותיהם נותצו. ראוי ע"כ לעורר את השואל על רעיון הנ"ל שהוא עדיף מכל הבחינות.)